

És szorgalmasan, minden előítélet nélkül írt operettekről, Lehárt finoman az operaházból az operettszínházba utalva; Fráter Loránd szerzői estjeiről, még a közönségéről is, az öreg bácsikról, szentimentális lányokról, kaszinói urakról, akik éjszakákat mulattak át Fráter nótáival. A pesti dalról sem feledkezett meg, rokonszenvesen foglalkozva ezzel a „rongyos ruhájú nyurga, sápadt fiú”-val, aki a jég hátán is megél. Éber megfigyelőként arra is kitért, hogy a középiskolákban mellőzik a zene oktatását, népszerűsítette a modern házi muzsikát, és pedig a művelődés érdekében.

Többször egymás után háromszor, négyszer is jelentkezett írásaival, néha két-három változatban is, közvetlenül a koncertek, operaelőadások után ülve le íróasztalához. A lázas munka következtében néha erejéből csak arra tellett, hogy Padarewskiról, a zongora koronázatlan fejedelméről csak öt sort, Huberman élhegedűsről öt, Bartók–Kerpely fellépéséről pedig csak négy sort vessen papírra. Elvétve tévedett is, Grieget egyszer svéd zeneszerzőként említve, vagy pedig Bachot hetvenöt évesként temetve el, jóllehet csak hatvanöt esztendői élt. Gyengéje volt a szülővárosában, Szabadkán működő Lányi Ernő, akinek minden megjelent kottáját, és általában egész munkáját méltatta, méltányolta.

De próbálja csak valaki utánózni, mindazt sikeresen elvégezni, amit rövid, alig harminckét évig tartó életében csinált. Mert hát jeles író is volt, orvos, komponált, hegedült is, ismereteit a korabeli és a régebbi zeneszerzőkön kívül kiterjesztette a világirodalomra, Homéroszra, Petrarcára, Schillerre, Goethe-re, Baudelaire-re, Zolára, Schopenhauerre, tudósokra, a pszichológiára . . . még felsorolni is nehéz, kire, mire. Mondhatni példát mutatva: ilyen tájékozott legyen az igazi, avatott kritikus. Mint ő, aki még mindig nem eléggé feltárt nyomokat hagyott a magyar zenei életben.

Ezért is méretetett meg ezúttal is, és súlyosnak találtatott.

VUKOVICS Géza

AZ „ŐSATYA” JÁTÉKTERE

Bodor Ádám: *Az érsek látogatása*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1999

A cím által szuggesztív várákozó attitűd zsákutca. Az érsek nem jön el! A könyv mégis kaland. Alvilági, piszkos és bűzös miliőbe helyezett, ősi erő által vezérelt (bűnügyi) kaland, melyben a realitás határai (néha) elmosódnak, s csak egy lépés az álmvilágtól a túlvilág.

A regényben kulcsszerepe van a látogatásnak. Igaz, a látogatás helyett csak a látogatás várása realizálódik. Ettől függetlenül az érsek releváns szerepe Bogdanski Dolina lakóinak mindennapjaiban vitathatatlan, hisz az érsek látogatása által determinált életet élnek. A vegetáló hétköznapiakat lázas, ünnepi hétvége váltja fel, ugyanis ekkor érkezik (?) a felsőbbrendűséggel bíró lény, akinek neve, személye változó, de ő mint felsőbb hatalom megkérdőjelezhetetlen. (Vladimir és Estragon transzcendens, megfoghatatlan „istenkéje” Bogdanski Dolinán ugyanúgy megfoghatatlan, „ezer darabra szakadt”, de a hatalomhoz, politikához szorosan kötődő.) Az érsek potenciális (hétvégi) látogatásai tartják izgalomban, életben az izolált világ lakóit. Ennek a ciklikusságnak a jegyében zajlik az élet. A körkörösség, az ismétlés a regény alapszerkezete, mely egyúttal szuggesztív, hogy a világ (Bogdanski Dolina világa) ismétli önmagát. A narrátort elkergetik koholt vádak alapján, majd visszatér. A mű végén azonban ismét a „kagylók” miatt kell menekülnie.

Gábrriel Ventuza apja „foglalkozását” kelti életre. A szeminaristák az idők végezetéig kövel dobálják az Izolda negyed lakóit.

Az idő múlását/változását érzékeljük („Medárd előtt egy héttel”, „Medárd szombatján” stb.), ám az emberek élete mindig ugyanaz („Azóta, hogy Gábrriel Ventuza félig-meddig már dolinai lakosnak számított, élete nem sokban változott.” [92. l.]; „Gábrriel Ventuza életében az évek során nem változott semmi [...]” [95. l.]). A misztikus és szennyves város lakóinak történetét olvasva az az érzésünk, hogy velük inkább csak megtörténnek a dolgok. Ők maguk nem indukálnak változást, s ha ez be is következik, inkább csak rejtett, mélyebb erőknek tudható be. A kiismerhetetlen, sokszor hátborzongató város bűvópatakokban, folyamokban hemzseggő föld alatti világa életre kel (s ment életet Viktor Ventuza embercsempésze által). Az alsóbb dimenzió hőse, Viktor Ventuza sugározza a felsőbb világot mozgató erőt. Törvényes vagy nevét nem viselő gyermekei elárastották Dolinát. (A narrátor mondja Gábrriel Ventuzának: „Azt hiszem, vagytok ti többen is testvérek, ha meg nem sértelek, csak nem mind az ő nevét viselitek. [...] Szerintem tele van Bogdanski Dolina az apád gyermekeivel.” [106. l.]) Ezt a mocskos, de mégis „szeretett” mikrovilágot determinálja Viktor Ventuza atyasága. Ő mondja az elbeszélőnek: „Bárhová is vinném, mindig ide fog visszakiváncskozni. Ide fognak visszatérni a fiaim is.” – (111. l.) Tehát, a narrátor ereiben is Ventuza vér csörgedezik, mégha ezt explicite nem is mondja ki az „ősaty”. Őt is, mint a többi fiút egy láthatatlan, érthetetlen ősatyai erő köti Bogdanski Dolinához. S ez az erő tartja mozgásban e bűzös, mocskos mikrovilág játékerét.

Bűvópatakként hálózják át a szöveget az intertextuális elemek (is). Evidens a *Sinistra körzet*tel való kontinuitás („[...] a dolinai pópák egykori ezredesek és káplárok, egytől egyig a régi hegyivadások, éppen csak dús szakállt növesztettek, és beöltöztek mindenféle papi gúnyába.” [75. l.]) Így a közös momentumok is elkerülhetetlenek: a körzet mindkettőben óvó, rejtő közeg, ezért mindenki maradni kíván e régiókban; a főszereplők határozott céllal érkeznek az izolált területekre stb. A várakozó attitűd beckettli hangulatot szül. A *Godot-ra várva* abszurd léthelyzete hatja át a művet. Bogdanski Dolina lakóit is az idők végtelenjébe nyúló várakozás tartja életben. Márquez *Száz év magány*ának világa „ismétlődik” meg. A Buendák titkos meséjét a Ventuzák titkos meséje váltja fel. S Macondó irracionális-racionális, fiktfv-reális oppozíciót magába foglaló atmoszférája lengi át Bogdanski Dolinát. A mágikus realizmus, a legendák s a mítoszok kelnek életre. Szimbólumokban, motívumokban, allúziókban gazdag világa, mely a könyv szinte minden egyes lapjáról árad, néha már fojtogató, de mégis „emészthető”. A szerző bizarr humora, valamint könnyed/játékos beszédmódja oldja a zsúfoltságból eredő feszültséget.

A tíz fejezet mozaikdarabkáit kell kiraknunk, hogy „összeálljon” a fabula. A regény fragmentáltsága szuggerralja (talán), hogy csak epizódokból építkezik a mű. Ennek okát inkább abban kell keresnünk, hogy a sok, mellékcselekményként ható esemény beárnyékolja a fő cselekményt, vagyis az érsek látogatását.

A regény tér- és időkezelése bonyolult, előre- és visszautalásokkal zsúfolt. De csak egyetlen konkrét dátum szerepel a műben: 1920. Számunkra (is) sorsdöntő évről van szó. A szerző politikára való utalásai inkább implicit formában vannak jelen, de ez az évszám determinálja e térség (kevert etnikumú!) lakóinak sorsát. Nagyban hozzájárul az integráció kialakításának képtelenségéhez. Egy „másik országba” ébredt ember

könnyen elveszít(het)i identitását, s az élet ezután identitáskeresés, ami ugyancsak összefügg a mélyről sugárzó titkos erővel, Viktor Ventuza atyáságával. Bogdanski Dolina külvilágtól való elrekesztettségét szeméthalmok erősítik. („Amióta Bogdanski Dolinán szemetet tárolnak, és a hulladék halmai akkorára nőttek, hogy elállják az északi szelek útját, a város fölött már déltájban elhomályosul a levegő [...]” [13. l.]). A körzet belső tere is felosztott (Izolda negyed, remetelak, Helynökség, fodrászszalon stb.). A belső rétegek kialakítása az „egyház” által irányított. Ők fogadnak be, s ha kell, likvidálnak személyeket a város területén. Bogdanski Dolina körzet jellege (← intertextualitás – *Sinistra körzet*) megkérdőjelezhetetlen („[...] kényszerlakhelyes, engedély nélkül nem hagyhatja el a körzetet.” [24. l.]). Itt minden nap csak egy újabb lépcsőfok a pokol felé. Minden pillanat degradálja az egyént s a miliót. A folyó áradásával kimosott árnyzések szaga pedig csak egyre erősebb lesz.

A irakós játék kalauza az egyes szám első személyű, név nélküli elbeszélő. (A névnélküliség momentumára még kitérünk.) Ő maga szereplője és elbeszélője is a történetnek. Emiatt kell felvennie az omnipotens narrátori szerepet is. Enélkül ugyanis nem értesíthetne bennünket olyan eseményekről, melyeken pl. nem volt jelen, vagy nem volt halló/látótávolságon belül. De nem homogén mindentudói szerepkör az övé. Nem rendelkezik a tudatbalátás képességével. Csak jól rögzíti környezete történeteit és Gábiel Ventuza meséit. S ezeket közli velünk egyes szám első személyben. Funkciójából kifolyólag örökös mozgásban levésre ítéltetett egyik eseménytől a másikig. Nem kommentál, csak tájékoztat, így a regényfelépítés eseménymondásra és leírásra korlátozódik, mellőzve a reflexív elemeket. Az elbeszélő időre a regényben jelentkező egyetlen dátum, valamint a Medárd megjelölés utal, az elbeszélő idő pedig „semleges utóidejűségből történik” (Lőrincz Csongor).

Bogdanski Dolina világa a mindennapok realitásán túlmutató világ. Általa az abszurd, a groteszk birodalma nyílik meg az olvasó előtt. A mocskok és a bűz a legfőbb ismertetőjegye. A rothadó s erjedő szemét bűzét árasztják a mondatok. („[...] Bogdanski Dolinán [...] csak a bűz kocsonyás harangja remeg a háztetők fölött [...]” [13. l.]). A külső környezet hatására a benne élő emberek is torzult figurák (vagy fordítva!). Három létszférában mozognak: 1. Érzékek világa (különös tekintettel a szaglásra) 2. Álomvilág 3. Túlvilág. Ezek határai (sokszor) egybemosódnak. Az álomvilág nyitott, átjárható. Számos esetben eldönthetetlen, hogy valós, vagy álomvilágban zajlanak-e az események, s hogy az álom a halál küszöbe, vagy maga az élet vége.

Az „érzékek világa” tovább tagolható. Magában foglalja a „legfelsőbb” hatalmat, a papokat (archimandrita, vikárius, tiraszpoli kutyások stb.). A régió lakóinak tragikomikus („A tragikum váratlanul komikumba billent, és a komikum váratlanul a tragikum fönségét sejteti” – Kosztolányi) életét az egyház (ál)képviselői könnyítik meg, vagy teszik elviselhetetlenné (a szerző nem nélkülözheti napjaink politikai irányváltásának, a rendszerváltásnak eltorzult következményeit). Ismertetőjegyük a szakáll (csak ez szükségeltetik ahhoz, hogy valaki pap legyen). Az általuk képviselt „látszatvallás” szabja meg az események menetét (ők szabják meg ki, mikor hagyja el a várost, kinek mit kell elvégeznie, pl. Gábiel Ventuza minden reggel bemege a Helynökségre, hogy megkapja napi utasításait). De ez is a mélyebb erők által determinált. Hisz ahhoz, hogy Bogdanski Dolina polgárait mint marionettfigurákat mozgathassák, Viktor Ventuza ósatyai funkciója szük-

ségeteltett (hogy legyen kivel „játszani”). Sőt, az érsek helyett megérkezett Hamza, a láthatatlan hatalom jelképe is „föltéstvér”. Itt élnek még a polgárok. Világuk Colentina Dunka fodrászszalonjához kötődik. Itt minden réteg képviselője megfordul, ebbe a kereszteződési pontba futnak össze az információk, és itt zajlanak a legfontosabb események. Távol, a város periferiájára vonulva élnek a remeték. A másik (nem önszántából) izolált világ az Izolda negyed, valamint a mészégetőkben dolgozó toloncok csoportja. Ebbe a (szeméttel) körülhatárolt mikrovilágba érkeznek néha idegenek is, fő ismertetőjegyük az orruk elé tartott zsebkendő – szenvednek a bűztől. Dolinán mindenkinek, s mindennek specifikus, jellegzetes szaga van. Szagokról ismernek meg embereket, csoportokat, területeket. („Amellett, hogy városba érkezésétől fogva ijedt-ember szaga volt [...] mindig izzadság és tetűpor szaga lengett körülötte [...]” [124. l.]). Bodor Ádám nem akar az életből (végleg) kiábrándítani Bogdanski Dolina bűzös, félhomályos, ködös képének megjelenítésével. Ezért a város értékvesztett, devalvált világának ellenpólusát is megteremti, (beépít „egy-két romantikus motívumot” – Angyalosi Gergely), s ha csak egy pillanatra is, de élénk vetíti azt a helyet, ahonnan Gábiel Ventuza, egy mélyebb öserő által hajtva, eljött („Gábiel Ventuza [...] az Al-Dunán, bérelt anyá mellett nőtt fel, egy jácminbokros szigeten.” [19. l.]).

Ebben a létszférában vegetálnak a szereplők, s degradálódnak az animális lét szintjére (csak állatorvosok van). Nem érdektelen utalnunk a regényben előforduló állatseregre, hisz Bogdanski Dolina életének és lakóinak jelképei. Ilyenek a légy, a szentjánosbogár, a kukik, az egér. Ezek beépülnek a legbelsőbb terekbe, elborfítják a házakat. Sőt, a kukikok kisajátítják az emeleti lakásokat. Az éjszaka urai a hiúzok. A külső teret népesíti be még a róka, a vaddisznó, a sirály. Az egyszarvúak (ha tehetik) brutális módon egyesülnek is a nőekkel. A degradálódtott és elállatiasodott emberek azért mégsem szív és lélek nélküli bábok. Éreznek, s nemcsak ösztöneik vezérlik őket. Ezt Natalia Vidra bizarr hűsége igazolja. (Elfogadja Colentina Dunka „hálószoba ajánlatát”, habár nem „meleg”, csak azért, hogy bejuthasson férjéhez az Izolda negyedbe.) De, persze, a szennyes, bűzös, eldurvult külső világ a lakók belső énjét, érzéseit, s érzélem-megnyilvánulásait is deformálták (pl. Bogdanski Dolinán a szerelmi zálog egy nyállal átitatott zsebkendő).

A nyál, a kocsonyás s szétfolyó massa (a külső világ jelképe) a mű egyik vezérmotívuma. A szeméthez és a bűzhöz hasonlóan a város specifikuma. Legtöbb előfordulása a szerelemmel kapcsolatos: a szerelmi aktus maradványa („[...] egész éjjel nyalták-falták egymást: a virradat fényei ezer színben ragyogtak bőrükön, a nyál száraz pikkelyein.” [30. l.]); a szerelem záloga („[...] a rongyocskát kiszívta, és saját nyálával átitatva küldte vissza Natalia Vidrának.” [26. l.]) A torzult szerelem mellett még a szagok által kiváltott undor, rosszullét következménye is („Gábiel Ventuza émelvegni kezdett, eleredtek a könnyei, még a nyála is kibugyogant [...]” [53. l.]; „Gábiel Ventuza [...] előbb rosszul lett, eloldalgott a ház fala mentén, közben egyfolytában csorgott a nyála [...]” [101. l.])

Az álomszféra nyitott közeg. Ide lépnek be az érzéki világból, s lépnek ki a túlvilágba. Aki Bogdanski Dolinára jön, a kábító szagok hatására elalszik. Majd pedig pár napon, vagy akár pár éven át is alussza csipkerózsikaálmát. („[...] Periprava vikárius [...] már évek óta aludt [...]” [14. l.]) Az álom bizarr jellegét az adja, hogy az alvó emberek szinte élőként folytat(hat)ják életüket. („Bár álmában néha beszélt, kérdésre olykor válaszolt

is, sőt, ha előbb megrágták helyette az ételt, lenyelte, arra már nem lehetett számítani, ha kiállítják a nyitott ablakba, állva marad, [...]” [31. l.]). A szeminaristák örökösen visszatérő képe is álom és valóság között mozog („talpukra kötözött párnákkal álmukban is a váróterem végtelen köreit rótták” [127. l.]). Ez a tény viszont bizonytalanságot szül. Mikor élünk (érzékelnünk), mikor álmodunk? Hol a határ a fikatív-reális, racionális-irracionális között? („A magasban, a felhők alatt csillogó sirályok keringtek, vijjogásuk néha elérte a földet. Gábiel Ventuza is hallotta őket egy darabig, mígnem álmodni kezdte az egészet.”)

Újabb bizonytalanság: az elbeszélő mesél, vagy csak álmodik? („Bár személyesen is jól ismertem, az embercsempész Viktor Ventuzával életemben csak egyszer álmodtam. [...] integettem neki, de ő, ahogy ez az álomban történni szokott, nem akart megismerni” [105. l.]).

S felmerül a kérdés, a narrátor nem Gábiel Ventuza, vagy Gábiel Ventuza nem ő? („Mintha mindez velem történt volna meg.” [49. l.] mondja a narrátor Ventuza meséjét követően.) A narrátor névnelkülisége nem véletlen. Mintha minden, ami vele megtörtént, Gábiellel is megtörtént volna (a narrátor a bűztől elalszik, mikor a városba ér, majd egy hétig álomba merül, s valaki ölében viszi Colentina Dunka szalonjába, akárcsak később Ventuzát; a narrátor a ruhakölcsönzőben dolgozik, Gábiel tábori lelkész, később szakmát „cseréltetnek” velük). A név nélküli narrátor Gábiel minden lépését nem követhette, de mégis tudósít róla. A Gábiel szemével látottak az ő „száján” keresztül jutnak elénk. Hasonló életszituációk, hasonló szerepkörök jellemzik őket, vagyis egymás tükörképei. Gábiel Ventuza a narrátor „alteregójának” (Lőrincz Csongor) (is) tekinthető. Testük, meztelenségük azonban elárulja, hogy különböznek. Mauzi Anies fésülő-asszony fürdetés közben jön rá, hogy ő nem a narrátort „álmodta meg”. Ezért később csak az álomban valóban (?) megjelent, Gábiel Ventuzának adja oda magát.

Az álomvilágtól csak egy lépés a túlvilág. („Egy reggel egyszerűen nem ébredt fel, és a horkolása elárulta – mintha egy földalatti odúból, a túlvilágról tört volna föl –, egyhamar nem is fog magához térni.” [31. l.]) Ismét a létbizonytalanság zsákutcájába kerülünk: csak alszunk, vagy örökre elaludtunk?

Ezek után döntse el az olvasó: olvasta vagy álmodta a regényt!

HUSZTA Rózsa

A HAGYOMÁNYTISZTELŐ NEVELÉS MÓDSZEREI

Szöke Anna: *Elszaladt a kemence*. Óvónők és szülők kézikönyve. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2000

Az aktív világalkotás helyetti passzív befogadás világában Szöke Anna kézikönyve egy olyan nevelésmódszertani programot kínál óvónők és szülők számára, amelynek elveit a természeteshez, a hagyományhoz és a közösséghez való visszatérés (visszatérítés) gondolata határozza meg. E szükségyszerűséget modernné változott világunk kedvezőtlen folyamatai hívták életre: az identitásvesztés, a diszharmónia és az elmagányosodás kifejezett élménye, minek következtében „a nevelés értékrendje és a gyermeki lét értéke”